

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ

**MİLLETLERARASI HOCA AHMET YESEVÎ
SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ
(26-29 Mayıs 1993)**

Yayına Hazırlayanlar

Doç.Dr.Abdülkadir YUVALI
Yrd.Doç.Dr.Mustafa ARGUNŞAH
Doç.Dr.Ali AKTAN

Kayseri 1993

DİVAN-I HİKMET'TE İNSAN EĞİTİMİ

Doç.Dr.Sabahattin KÜÇÜK*

Bu bildiride tasavvuf eğitiminin gerekliliği,amacı, yolları, alanı, unsurları, dönemleri, metotları ve hedefi ana hatlarıyla ele alınacaktır.

Yaratılmışların en mükemmeli ve en şerefli olarak dünyaya gönderilen insan, kâinat yaratılmazdan önce de var idi, bedeni toprak olduktan sonra da var olacaktır. Madde âlemi yaratılmazdan önce Vücûd-ı Mutlak olan Allah ile birlikte ezeli ve ebedî bir hayata mazhar olan insan, kısa bir süre içinde bu fanî âleme imtihan maksadıyla gönderildi.

Alemlerin özü ve kâinatın gözü durumunda olan insan, bütün varlıklarda tecellî eden ilâhî cevherin tam ve mükemmel bir biçimine sahiptir. Kendisinde ve tabiatıta mevcut ilâhî tecellî cevherini görebilmek ve anlayabilmek için aklını, gönlünü ve duyu organlarını kullanabilme yeteneğine sahip olan insan, bu imtihan dünyasında, taşıdığı ilâhî cevheri aslına kavuşturmak ve orada ebedileşmek üzere eğitilmeyi ve eğitmeyi en büyük görev sayar. Gerçek vatanından uzaklaşmış, bu fanî dünyada gurbet sıkıntısı çeken insanoğlu, *Elest meclisi'*nde verdiği ikrara sadık kalarak madde âleminde Hakk'ın tecellîsini idrakten başka bir şey düşünmez; bu tecellîyi engelleyen masıvayı ortadan kaldırmak amacıyla meşakkatli ve sıkı bir eğitim sürecine girer. İşte tasavvuf eğitiminin gerekliliği böylece özetlenebilir.

Tasavvuf eğitiminin amacı, Allah'ın emirlerine tam teslimiyet ve yasaklarından kaçınma suretiyle doğruyu, iyiyi ve güzeli bulmak; böylece ahirette mutlu olarak yaşamaktır. Eğitimin safhalarını maddeler halinde söylece sıralayabiliriz.

- a. Kişinin geçmişindeki zihnî ve ruhî yapılanmalarını tamamen silmek;
- b. Zihnî ve ruhî yapısını berraklaştırmak;
- c. Bunları ilk çıkışındaki saflığı ile ilâhî kaynağa döndürmek⁽¹⁾. Sözkonusu maddeleri *seyr ile'llah* , *seyr fi'llah* , *aynü'l-cem* , *seyr bi'llah* biçiminde tasavvufî terimlerle ifade edebiliriz. Kısaca, insanın hakikati elde etmeye çalışması gerekmektedir; dünyada yaşamasının amacı da bu olmalıdır. Ahmed-i Yesevî, bu hususu şu mısra ile ortaya koymuştur:

Hakikat bilmeyen insan değildir; 279/XLIII-2 (**)

Tasavvuf eğitiminde, ferdî hayata ve tabiatıya yönelme esastır; kişi, bunların özülüyle ilgilenir, ayrıntılarından kaçır. Yaratılmışların ortak noktalarını ortaya koyar ve onları birleştirir; böylece ilâhî gerçeğe ulaşmaya çalışır. Bunu yapabilmek için, nesnelere mevcut gizli güçleri bulup çıkarmak ve aktif duruma getirmek esastır.

*Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

(**)Hikmetlerin günümüz Türkçesine çevrilmiş hali ile sayfa, şiir ve beyit ya da mısra numaraları, Ahmed-i Yesevî, *Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler* adlı eserden alınmıştır.

Tasavvufî eğitimde, kişinin başvurabileceği iki kaynak vardır: Din ve tasavvuf. Ahmed-i Yesevî, bu iki kaynaktan ilkinde yani dine çok önem verir; her ikisini birbirinden asla ayırmaz. Seyr ü sülûk yoluna girecek talibin, Kur'an ve sünnetten zerrece ayrılması gerektiği üzerinde ısrarla durur. Şeriat ve tarikati birlikte düşünür:

İman postu şeriattir, tarikat bil esasını ; 81V-15

Tarikate şeriatsız girilemeyeceğini de şu mısralarında dile getirmiştir:

*Tarikate şeriatsız girenlerin
şeytan gelip imanını alır imiş. 217/XXXII-1*

Sünnetlere muhkem sarılmak, Hz.Peygamber'in sözlerini dinlemek ve yerine getirmek gerekir.

*Ümmet olsan, Mustafa'nın peşinde ol sen;
dediklerini can ve gönülden hem kıl sen; 215/XXXI-7*

Sünnetlerini sıkı tutup ümmet ol sen; 215/XXXI-8

Ahmed-i Yesevî, kişinin ibadetlerinde gayet titiz ve dikkatli olmasını tavsiye eder:

*Cemaate varmadan namazı terk kılanlar
şeytan ile bir yerde, Derk-i esfel'de gördüm. 317/LIV-8*

Yesevî, kendisini eğitenin Hz.Peygamber olduğunu söyleyerek sünnete olan bağlılığını kesin bir biçimde belirtir:

*Pîr-i mugân hak Mustafa, şübhesiz bilin;
nereye varsanız, vasfını diyip ululayın;
selâm verip Mustafa'ya ümmet olun; 65/II-21*

Aynı zamanda *emr bi'l-ma'rûf* ve *nehy ani'l-münker* ifadeleri ile şeriata olan tam bağlılığının yanı sıra, eğitime de ancak bu yolla başlanabileceğine işaret etmiştir:

*Emr-i mâruf kılanlara izzet kıl sen;
nehy-i münker kılanlara hürmet kıl sen ; 65/III-19*

*Emr-i mâruf, nehy-i münker bilip kılsa,
yatsa kalksa, bir Hûda'yı hazır bilse,
ölene kadar hâcesine hizmet kılsa;
kuvvet verir, onu ne diye iki kat kılın? 143/XVI-7*

Ahmed-i Yesevî, eğitimde taatin üzerinde de durur:

*Hakk'a dönüp mü'min olsan, tâat kıl sen;
tâat kalan Hak didarını görür dostlar. 169/XXII-1*

Şeriatin bütün hükümlerini eksiksiz yerine getirdikten sonra, tarikate girerek hakikat ve marifet mertebelerine ulaşmanın gereği üzerinde duran Ahmed-i Yesevî, kişinin abit ve zahit olarak kalmasını istemez:

Zahid olma abid olma âşık ol sen

Yesevî, aşksız insanı insan olarak kabul etmemektedir:

Dertsiz insan insan değil, bunu anla;

Şeriatin bütün hükümlerini eksiksiz yerine getirdikten sonra, tarikate girerek hakikat ve marifet mertebelerine ulaşmanın gereği üzerinde duran Ahmed-i Yesevî,, kişinin abit ve zahit olarak kalmasını istemez:

Zahid olma abid olma âşık ol sen

Yesevî, aşksız insanı insan olarak kabul etmemektedir:

*Dertsiz insan insan değil bunu anla;
aşksız insan hayvan cinsi, bunu dinle; 127/XIII-5*

Şeriaten sonra tarikat yoluna girenlerin artık âşık olarak nitelendirildiği, bu meşakkatli ve çetin yolda kişiye aşkın yardımcı olacağı ifade edilir. Bu ikinci safha, eğitimin en zor ve en sıkıntılı safhasıdır. İnsanın bu yolda yalnız başına ilerlemesi, rehbersiz yürümesi mümkün değildir. Kişiye burada yardımcı olarak aşk ve mürşit ortaya çıkar.

Divan-ı Hikmet'te aşk ve âşıklık üzerine söylenmiş pekçok beyit vardır. Aşkın ve âşıkların durumu ile ilgili açıklayıcı ve övgü dolu mısralarla doludur bu eser. Yesevî aşk olmadan yola çıkanların yolda kaldıklarını söyler:

*Aşksızları gördüm ise, yolda kaldı;
O sebepten aşk dükkânını kurdum işte. 67/III-1*

Aşk yolu çetindir; zorluklarla, sıkıntılarla doludur:

*Aşk sırrını beyan kalsam âşıklara
tâkat kalmaz, başın alıp gider dostlar. 163/XXI-1*

Yesevî, meşakkate katlanmayanın gerçek âşık olamayacağını da belirtir:

*Cefa çekmeden âşık olunmaz, dinle gâfil
cefa çekip sabırlı ol sen, olma cahil 197/XXVIII-7*

Gerçek âşık, Allah'tan , Yesevî'nin şu dileğini tekrar edendir:

*Hâs aşkını göster bana, şükr edeyim;
bıçkı konsa, Zekeriyya gibi zikr edeyim;
Eyyub gibi belâsına sabr edeyim;
her ne kulsan, âşık kul sen Pervedigâr. 155/XIX-5*

Bu tehlikeli ve dermansız aşk derdine düşen salikin en büyük yardımcısı, mürşididir. Kişinin bu yola yalnız başına girmemesi gerekir;

*Mürşidlerin hizmetini kul ihtiyar;
kendiliğinden yola girdim, deme zinhar;
iyi bilsen, tarikatın tehlikesi var;
kalavuzsuz işbu yola girmeyin dostlar, 173/XXIII-5*

.....
Mürşid olmadan aslâ murat bulmadılar; 185/XXV-11

Bu yolda ilerlemek ve maksada erebilmek için mutlaka mürşidin rehberliğine ihtiyaç vardır:

*O makamı bildirmeğe rehber gerek;
tarikatin ön safında safder gerek; 199/XXIX-3*

Pirin hizmetini tamamlayan âşık Hakk'a ulaşır:

*Allah'a hamd olsun pîr hizmetini tamamladım;
dünyadaki kurt ve kuşlarla selâmlaşım
o sebepten Hakk'a yakın oldum işte. 69/III-8*

Tarikat yoluna girerek aşk ve mürşidin yardımlarıyla tasavvufî eğitimin en zor kademesine gelen talibin eğitim alanı, gönüldür. Gönül alanında bu tehlikeli ve zorlu eğitime razı olan ve kendisiyle hesaplaşmaya giren âşık, insanı dünyaya bağlayan, Hakk'a ulaşmada en büyük engel özelliği taşıyan nefsi yenmeyi öğrenmek ve bunun eğitimini yapmak zorundadır. Mutlak varlığa ulaşmada ilk basamak, nefsi devreden çıkarmaktır. Zira, nefsi bertaraf etmeden Hakk'a ulaşmanın imkânı yoktur:

*Kul Hâce Ahmed, nefsi teptim, nefsi teptim;
ondan sonra cananımı arayıp buldum; 93/VII-15*

Nefis insanı azdırır, topluma karşı rezil eder. Nefsin eteğinden tutup gidenler, yolunu şaşırır ve Hakk'ı bulmada büyük engellerle karşılaşır:

Nefs yoluna giren kişi rüsva olur; 151/XVIII-5

.....

*Nefsin sana, bakıp dursan, neler demez;
ağlasan da Allah'a doğru yüz çevirmez; 151/XVIII-4*

Nefis, kişiyi dünyaya bağlar; dünyaya bağlılık da insandaki benlik fikrini geliştirir:

*Dünya ehli malını görüp heva kalar;
benlik fikriyle dâvayı hüda kalar 165/XXI-10*

Tasavvuf eğitiminde benlik fikrinin ortadan kaldırılması, onun yerine **candan geçmek, kendinden geçmek** prensibinin konulması esastır. Ahmed-i Yesevî, bu prensibi sıkça anmıştır:

*Candan geçmeden aşk sırrını bilmek olmaz;
maldan geçmeden benlik fikrini koymak olmaz; 191/XXVI-2*

Kişi bu eğitim alanında bütün dikkatini kendi iç dünyasına çevirerek kendisini eğitmeye çalışacaktır. Bu eğitimde esas olan, insanın nefsin kontrol altına alarak kendisini tanımaya ve bilmeye gayret sarfetmesidir. Nefsin eğitimi ile başlayan bu faaliyette candan ve maldan geçmek, devamlı zikir ve şükür, daimî uyanıklık, meşakkat ve sıkıntılara sabır, Hakk'a ulaşma yolunda gözyaşı dökmek, zamanı gafletle geçirmemek, fakirlik, gurbet v.b. hususların hikmetlerde anıldığını görüyoruz:

Zâkir olup, şâkir olup Hakk'ı buldum; 105/X-2

.....

*Hak zikrini diyenlere rahmet yağar;
çok ağlayan didarımı şüphesiz görür;
mahşer günü didarımı bağışladım 127/XIII-3*

.....

*Bidarlara Hak rahmeti yakın olur;
bidarların gönlü kırık, gözü yaşlı olur; 151 /XVIII-2*

.....

*Aşıklığı ulu iştir, bilsen bunu;
mihmet ile sınar imiş Mevlâ'm seni 173/XXIII-3*

.....

*Bu dünyada fakirliği âdet kılan
hor görülüp meşakkatı rahat bilen*

*Kul Hâce Ahmed, iyilere hizmet kalan
kayamet günü öyle kişi sultan olur. 193/XXVI-11*

Eğitimde *gaflet'e* yer yoktur; çünkü *gafil* kişi *Hakk'ı* bulamaz:

*Gâfîl bulmaz Hak yolun, orda bulmazlar orun
içi dışı yanarak seherlerde yatmasın. 323/LXII-2*

Bu beyitte de görüldüğü üzere uyanıklık halinin yanı sıra seher vaktinin, tasavvuf eğitimindeki önemi vurgulanmaktadır. Zikrin tadına varıldığı, günahların bağışlanma ve tövbenin kabulü ihtimalinin kuvvetli olduğu vakit, seher vaktidir. Divan-ı Hikmet'te yer alan L nolu şiir, tamamiyle bu vakitle ilgilidir.

Gurbet, kişinin, hamlıktan pişkinliğe erişmesini, cahillikten kurtulup bilgili ve seçkin hale gelmesini sağlar. *Gurbetin*, tasavvuf eğitiminde rolü ve önemi vardır:

*Gurbet değse, pişkin kılar çok hamları
bilgili kılar, seçkin kılar çok âmları, 95/VIII-4*

Tövbenin de eğitimde rolü ve önemi büyüktür. Tövbe kişinin işlediği günahların farkına vararak Allah'tan affedilmeyi dilemesi ve aynı yanlışlara düşmemek için kendisini uyarması demektir. Bu bakımdan tövbe, insanın bu eğitim sürecinde daimi bir ilerleme gösterdiğini ortaya koyar. Bu ilerleme, onu *Hakk'a* daha çok yaklaştırır. Bunun şuurunda olan *Ahmed-i Yesevî*, tövbe için şunları söylemektedir:

*Cennet mülkünü anlayan kullar tevbe kılsın;
tevbe kılıp huzuruna yakın olsun 147/XVII-2*

.....
*Namaz, oruç, tevbe üzre varanlara,
Hak yoluna girip ayak koyanlara,
bu tevbeyle âhirete varanlara,
bağışlanmış kullar ile sohbeti var. 147/XVII-5*

Buraya kadar sıraladığımız hususlar, tasavvuf dilinde eğitim anlamına gelir *riyazet* ile ifade edilmektedir. *Ahmed-i Yesevî*, *Hakk'a* vasıl olmada riyazetin önemini ve değerini belirtmiştir. Riyazetsiz *Hakk'a* yakın olmayı düşünmek boşunadır. Aşık olabilmemenin şartı riyazettir:

*Hoş gâipten yetiştî, iyi sözümlü teberrük
âşık olsan ey tâlip, riyâzette belin bük. 117/XXII-1*

Önceden de söylediğimiz gibi, talip olan kişinin, barışı bulabilmek için nefsi ile yapacağı savaşta ve iç hesaplaşmada yalnız başına olması söz konusu değildir. Tehlike-

lerle dolu olan bu yolda mutlak sapmalardan ve yanlışlardan kendisini koruyacak bir rehber muhtaçtır.

Bu çalışmanın ve eğitimin sonunda kişi, gönlünden günah ve kötülük paslarını silcek, gönül aynasını ilâhî tecellîye mazhar olabilecek şekilde parlatacaktır. Ahmed-i Yesevî, gönül temizliği ile yapılan ibadetlerin değeri var, diyor:

*Gönül gözünü parlatmadan tâat kılma
dergâhunda makbul olmaz bildim işte*

İnsan, kendisiyle mücadeleye girişerek kendisini eğitecek ve böylece ilâhî tecellîye mazhar olacaktır. Kısaca, kendisini tanıyacaktır; kendisini tanıyan ve bilen kişi Hakk'ı da bilmiş olacaktır:

*Kendini bildi ise, Hakk'ı bildi;
Hudâ'dan korktu ve insafa geldi. 275/XLII-40*

Kendisini tanıyıp bilen insanın gönül gözü açılır, ilâhî sırları öğrenir ve vahdete erişir . Burada, kişiye ledünnî bilgileri öğreten Cenab-ı Hak'tır:

*Bir ve Var'ım dersler verdi perde açıp;
yer ve gökte duramadı şeytan kaçıp;
işret kılıp vahdet şarabından doyasıya içip;
lâ-mekânda Hak'tan dersler aldım iste 99/IX-2*

Ahmed-i Yesevî, bir mısraında da ruhun ilk dersi *Elestme*clisinde aldığını söylüyor:

*Bil, Hak önce "Elestü birabbiküm?" dedi;
"Kalû belâ" dedi ruhum, dersler aldı . 59/II-4*

Tasavvuf eğitimindeki iki unsur bulunmaktadır:

- a. Eğitilen
- b.Eğiten

Eğitilen kişide, eğitimi alabilecek kabiliyet ve istidadın bulunmasına dikkat edilir. Böyle kişiler, toplum içerisinde özenle seçilir. Seyr ü sülûka giren talip, imtihan edilir; zorluk ve sıkıntılara karşı göstereceği direnç ölçülür. Onda aranan bir başka özellik de, mürşidine tam bir itaat ve teslimiyettir.

Eğitilen kişi ne kadar kabiliyetli de olsa, iyi eğitici olmadan gerçeği bulamaz Ahmed-i Yesevî, iyi bir eğiticinin özelliğini gayet güzel ve öz bir biçimde ortaya koymuştur:

*Tarikate siyasetli mürşit gerek;
ol mürşide itikalî mürit gerek; 217/XXXII-2*

Mürşidin rızası, Hakk'ın rızası gibidir. Mürit, bunu böyle bilmek zorundadır:

Pîr rızası Hak rızası olur dostlar ; 217/XXXII-3

Tasavvufta eğitimin metotları, söz ve enrenlerin meclisidir. Mürşidin sarfettiği sözler, müritlerin eğitiminde büyük önem ve değer ifade eder. Hikmet dolu ve cevher niteliğindeki bu sözleri can kulağı ile dinlemek, onlardan yararlanmak icap eder:

*Bismillah'la başlayarak hikmet söyleyip
tâliplere inci, cevher saçtım işte 49I-1*

mısralarıyla başlayan Yesevî, Münacat'ında söz ile ilgili değerli mısralar söylemiştir:

*Benim hikmetlerim âleme dolan;
işitmeden kim ölürse kılar arman 269/XLII-10*

*Benim hikmetlerim dertliye derman;
kişi nasip almasa, yolda kalan 270/XLII-11*

.....
*Benim hikmetlerin bir pîr-i kâmil;
hangi bende olsa Huda'ya mâyil 275/XLII-42*

.....
*Benim hikmetlerim kudretli bir pîr
İşidenler şaşkın ve sersem olur 275/XLII-44*

.....
*Benim hikmetlerim Hakk'ın senâsı;
muhabbet ehlinin derdi devası 277/XLII-57*

Söz, tasavvuf eğitiminin temelidir. Mürşit ile mürit arasındaki sohbet ve mürşidin müridini eğitim için söylediği değerli sözler, tasavvuf eğitiminin temelini teşkil etmektedir. Bundan dolayı, Hakk'ı söyleyen ve anlatan sözlerle paha biçilmez. Bu sözler, müridi yanlışlara düşmekten korur, doğru yola yönelir. Gerek kendi mürşidinin sözlerini ve gerekse enrenlerin sohbetini can kulağıyla dinlemesi, müridin yerine getireceği temel görevlerin başında gelir.

Erenlerin sohbeti, feyiz ve bereket doludur. Bu sohbette boş sözlere yer yoktur. İnci, cevher değerindeki bu sözlerde ilâhî sırlar saklıdır; gönüller bu sohbetlerden muratlarını alır. Bu sözlerle batın gözü açılır; ilâhî cemalin tecellî nurları ancak batın gözüyle görülebilir. Dervişlerin sohbetine gelenler yıldız ise ay, bakır ise altın olurlar:

*Erenler cemal görür dervişler sohbetinde;
yâranlar meclisinde, nur yağar sohbetinde*

*Ne dîlese o olur dervişler sohbetinde;
her sırlar zâhir olur dervişler sohbetinde 37/LIX-1,2*

Yaygın bir medrese eğitiminin olmayışı göz önüne alınacak olursa, Divan-ı Hikmet'te ortaya konulan tasavvuf eğitimiyle medrese eğitimi arasında bir uyumsuzluğun varlığından söz edilemez. Divan-ı Hikmet'te öğretimin ana konusu din olan medreseler ile tekkeler arasında kesin bir ayrılık çizgisinin konulmuş olduğunu göremiyoruz. Ancak, hakikate ulaşmak isteyen kişinin şeriat sınırları içerisinde kalmasının doğru olmadığından, abitlik ve zahitlikten hareketle âşıklık makamına geçmenin daha iyi olacağından bahsedilir. Kısaca, zahirî ilimlerin bir kenara itilip tamamen batınî ilimlere yönelme yoktur; tarikat kadar şeriatin de önem arzettiği görülmektedir. Hatta bir beytinde Ahmed-i Yesevî, ledünnî bilgilere, zahirî bilgileri okuyup öğrenme yoluyla geçilebileceğini söyleyerek dinin hükümlerine sıkı sıkıya bağlı bir tasavvuf anlayışına sahip olduğunu ve gerçek tasavvufu bütün ayrıntılarıyla bildiğini göstermiştir:

*Kal ilmini okuyup, hal ilmîne ulaşıp
yokluk içine batıp varlıklardan alınız 331/LXVI-2*

Tasavvuf eğitiminin hedefi, gerçeği olduğu gibi bilip tanıyan ve onu hayatının bütün safhalarında yaşayan olgun insan yani insan-ı kâmil yetiştirmektir. İnsan-ı kâmil; ilâhî hakikatı yakından tanıyan, insanın ve eşyanın yaratılışındaki anlamı bilen arif kişidir. Maddede ilâhî sırların tecellisini görebilen arif kişi, yaratılışın gayesini de bilir ve şu kısacık ömür süresince Hakk'ın isteği ve rızası dahilinde yaşamaya çalışır. Hüsn-i mutlak olan ilâhî varlığı kendi gönlünde bularak tek hakikate ulaşmış olan **insan-ı kâmil**, pek çok kabiliyet ve meziyet sahibi biridir. O, hayatın içerisinde hem Hak'la hem de halkla beraberdir; bir kenara çekilip meskenet ve uzleti tercih etmez, bilakis toplum içerisinde faal bir yaşayıştan yanadır. Etrafındakilere doğruyu ve güzeli göstermeye, kişileri eğitmeye gayret eder. Nefsini öldürmediği için de, günlük ihtiyaçlarını yerine getirmek amacıyla çalışır. Kâinatta çirkinlerin yerine sadece güzellikleri gördüğü için, gönlü insan sevgisi ile doludur. İnsanlar arasında ayırım yapmaz; gerçek ve samimî insan sevgisini gönlünde taşır, etrafındakilere bu sevgiyi telkin eder. Bakın Ahmed-i Yesevî, bu hususta ne diyor:

*Sünnet imiş, kâfir de olsa, incitme sen;
Hüda bîzardır katı yürekli gönül incitenden 57/1-22*

Hikmetlerde de görüldüğü üzere, tecrübî ilimlerin en zoru ancak en verimli olan tasavvuf eğitimi, kendisine güven duygusunu geliştirdiği gibi kuvveden fiil haline getirilen ilâhî güç sayesinde kişinin girdiği her alanda başarılı olmasını sağlar. Kendisini tanı-

ma ve üstünlüğünün tecrübelerle ispatı, kalıcı ve topluma yararlı hizmetler veya eserler vermesinde kişiyi harekete geçiren güç kaynağıdır; bu güç, ferdin toplum içerisinde varlık göstermesine fırsat ve imkân tanır. Bunun en güzel örneği Yesevî müritlerinin Anadolu'yu Türleştirme ve İslâmlaştırmada gösterdikleri başarılı faaliyetleridir. Bu etkiler zamanımıza kadar sürmüştür.

Dipnot

1. *Mustafa Ergün: Yunus Emre'de Tasavvuf ve Eğitim, Malatya 1991, s.183.*

Bibliyografya

Eraslan, Kemal: Ahmed-i Yesevî, Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler, Ankara 1991.

Eraydın, Selçuk: Tasavvuf ve Tarikatler, İstanbul 1981.

Ergün, Mustafa: Yunus Emre'de Tasavvuf ve Eğitim, Malatya 1991.

Köprülü, Fuad: Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara 1966.

Kurikan, Amiran, Sosyolojik Açıdan Tasavvuf ve Laiklik, İstanbul 1977.

-----, *İslâmiyetin Kültürel Özellikleri ve İslâmî Kavramlar, İstanbul 1989.*

Uludağ Süleyman: Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1991.